

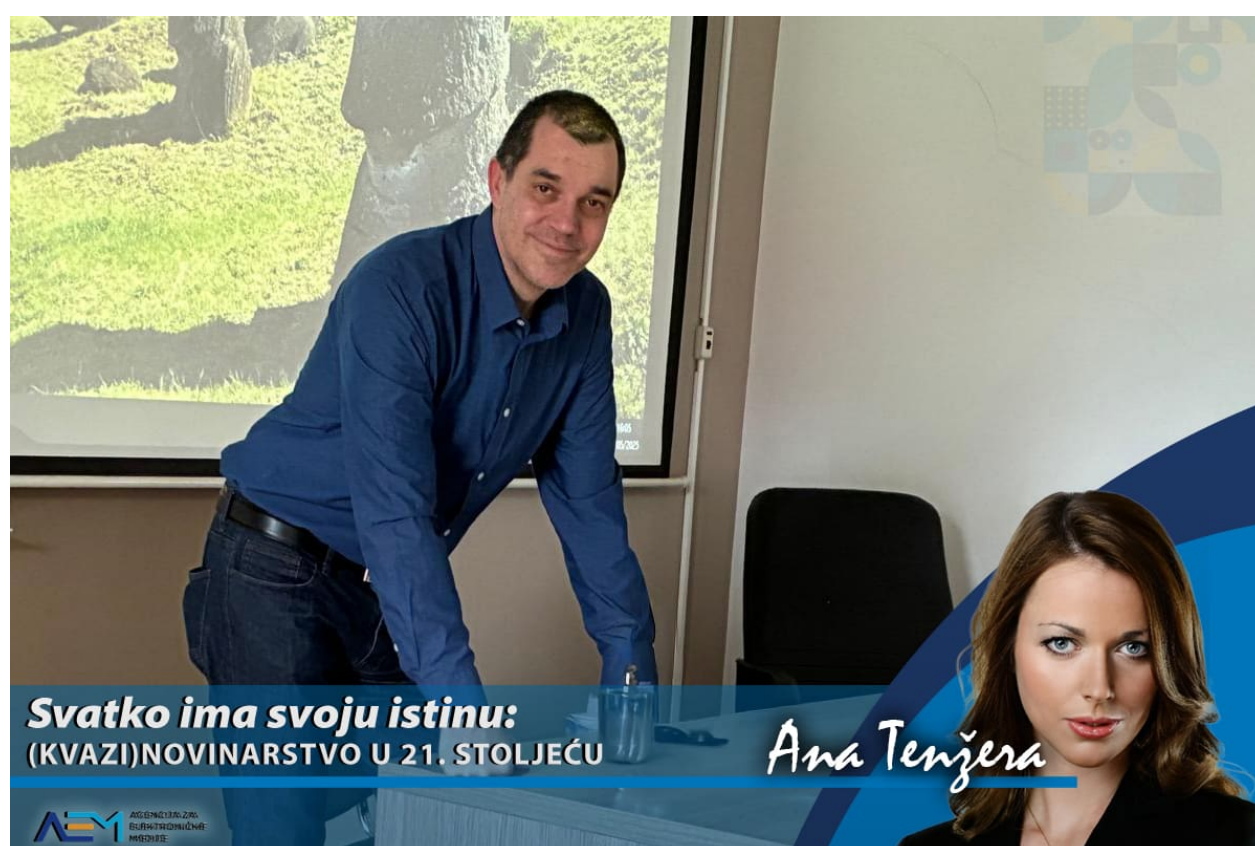
Ivan Balabanić: "Danas je teško uopće definirati tko je novinar"

www.dalmacijadanas.hr/ivan-balabanic-danas-je-tesko-uopce-definirati-tko-je-novinar/

October 7, 2025

"Najviše pati samo novinarstvo, a potom i sami novinari, dok posljedično gubi i publika koja konzumira takve vijesti. Publika, naime, često želi brze informacije, sklona je senzacionalizmu, negativnim vijestima i stalnoj dinamici izvještavanja. Medijske kuće se moraju prilagoditi tim očekivanjima, a pritom stradava novinarska struka"

ANA TENŽERA / Foto: Privatni album 7. listopada 2025. 00:59

Izv. prof. dr. sc. **Ivan Balabanić** doktorirao je iz područja sociologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Trenutno je zaposlen kao viši znanstveni suradnik na Institutu za istraživanje migracija u Zagrebu. Prije toga radio je na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatskom katoličkom sveučilištu i na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Izabran je u nastavno zvanje izvanrednog profesora iz područja sociologije na Sveučilištu u Zagrebu. Predaje predmete iz područja metodologije društvenih istraživanja i komunikologije na Doktorskom studiju sociologije Hrvatskog katoličkog sveučilišta, Doktorskom studiju Mediji i komunikacija Sveučilišta Sjever, Doktorskom studiju Katoličkog bogoslovnog fakulteta te na Doktorskom studiju Strateški komunikacijski menadžment Sveučilišta Alma Mater Europea u Sloveniji gdje je i u nastavnom zvanju izvanrednog profesora iz područja komunikologije. Glavni je urednik časopisa Migracijske i etničke teme.

Novinarstvo danas ne može se mjeriti s onim prije dvadeset godina. Sve je ubrzano, svi sve već znaju prije nekad uvijek gledanog Dnevnika iza 19 sati navečer, sve je već pročitano. Smatrate li da je zbog kvantiteta informacija pala kvaliteta novinarstva?

- Tekst se nastavlja nakon oglasa -

Tu vidim dva problema – jedan se tiče medija, a drugi publike. Očito je da danas imamo neprekidan protok raznih informacija putem interneta, društvenih mreža i mobilnih aplikacija – i to u stvarnom vremenu. Naravno, i takozvani tradicionalni mediji, poput televizije, radija ili tiska, i dalje funkcioniraju, ali se i njihov broj znatno povećao u posljednjih dvadeset, pa i više godina. Ja ću otići i korak dalje u prošlost od vas i prisjetiti se vremena kada smo imali tek nekoliko televizijskih postaja i nekoliko visokonakladnih tiskovina. To su bili jedini izvori informacija, a sami medijski djelatnici – urednici i novinari – imali su svojevrsni visoki društveni status i ugled.

Danas je teško uopće definirati tko je novinar. Je li to zaposlenik neke relevantne, veće medijske kuće ili je možda novinar i osoba koja vodi manji, privatni portal? Je li novinar osoba koja vodi vlastiti *podcast* s nekoliko milijuna pratitelja i koja realno ima brojniju publiku od velikih medijskih nakladnika? Naravno, u takvim okolnostima i velike medijske kuće moraju se prilagođavati i boriti za publiku, a to zahtijeva upravo ono što spominjete – objavu velike količine vijesti, često u stvarnom vremenu, i očekivanja poslodavca da novinari proizvedu toliku količinu informacija u jednom danu. To, s jedne strane, dovodi do situacije da novinar u medijskoj kući danas može postati gotovo svatko, a sam način

rada nalazi se u diskrepanciji s nekadašnjim standardima novinarske profesije – temeljitosti, poznavanja materije, provjeravanja izvora, kontekstualizacije informacija i valjane interpretacije.

Gledajući iz te perspektive, sigurno možemo na općenitoj razini reći da je kvaliteta novinarstva i vijesti degradirana u odnosu na neka prošla vremena – prije 20, 30 ili 40 godina. Medijski djelatnici danas su jednostavno primorani „biti prvi“, a ne nužno „biti točni“ ili „biti odgovorni“. Brojnost izvora informacija, do koje je došlo razvojem računalne tehnologije, stvorila je takvo konkurentsko okruženje da medijske kuće zapravo nemaju izbora.

No, svakako treba naglasiti da ne možemo reći kako je svo novinarstvo danas lošije. Imamo sjajnih primjera istraživačkog novinarstva i novinara koji, unatoč pritiscima, održavaju visoke profesionalne standarde. Tu dolazimo do drugog fenomena koji sam spomenuo na početku. Problem je u tome što takvi kvalitetni sadržaji teško dolaze do izražaja u „šumi“ površnih, senzacionalističkih i neprovjerenih informacija.

Da stvar bude gora, danas – zbog preopterećenosti stalnim informiranjem – i najvažnije vijesti na određeni način nestaju kroz nekoliko dana, a ljudi ih jednostavno zaborave. Taj je fenomen još sredinom prošlog stoljeća vizionarski predvidio Marshall McLuhan, koji je najavio dolazak digitalne ere – interneta – tridesetak godina prije njegova nastanka, i koji je zapisao znakovitu rečenicu: „U vremenima stalne budnosti dolazimo do stanja ravnodušnosti.“ Drugim riječima, toliko smo opterećeni informacijama (stalnom budnošću) da nam i najvažnije informacije o društvenom i političkom životu nakon samo nekoliko dana postaju irelevantne.

Da se danas, primjerice, dogodila *afeta Watergate*, vrlo je vjerojatno da ona ne bi dovela do ostavke američkog predsjednika pod pritiskom javnosti, nego bi kroz nekoliko dana ili tjedana jednostavno nestala iz javnog diskursa.

„Pitanje slobode razvilo se u pitanje slobode medija, a sloboda medija je eskalirala do neograničenosti objavljivanja – smeća.“, smatra filozof i književnik Sead Alić, a i mnogi drugi se slažu kako je toliko opjevana sloboda dana svakome tko, nekad samo zato što može, izlaže svoje stavove čitateljima/gledateljima. Kakav je Vaš stav da svatko s tipkovnicom može izreći svoje mišljenje, ma kakvo ono bilo?

S dolaskom interneta, mnogi su autori očekivali nastup vremena deliberativne demokracije u kojoj bi svaki građanin mogao javno izreći svoje mišljenje, a kroz racionalnu komunikaciju došlo bi se do najboljih rješenja za društvo. Monopol političkih i ekonomskih elita, koje su imale kontrolu nad medijima, trebao je nestati.

Nažalost, to se nije dogodilo. Velike medijske kuće i korporacije, koje su imale utjecaj na tradicionalne (*offline*) medije, brzo su preuzele kontrolu i nad *online* prostorom. No, pojavile su se i društvene mreže te mogućnost jednostavnog stvaranja sadržaja od strane gotovo bilo koga. Razni internetski *influenceri* produciraju raznovrsne sadržaje, a tehnika je uglavnom ista – što je sadržaj negativniji, nevjerojatniji i što više naginje senzacionalizmu, to će privući širu publiku.

Primjera je, naravno, bezbroj – dovoljno je, primjerice, pogledati utjecaj koji je ostvario Andrew Tate i odmah je jasno o čemu je riječ.

Situaciju dodatno pogoršavaju algoritmi društvenih mreža, koji korisnicima prikazuju upravo one sadržaje za koje pretpostavljaju da će im se svidjeti. Time se korisnici zatvaraju u tzv. *filter bubble* (informacijski mjehurić), pa do njih uglavnom dolaze samo informacije koje potvrđuju njihove postojeće stavove i svjetonazor.

Nije slučajno što je upravo s razvojem i širenjem društvenih mreža došlo i do izražene polarizacije društava zapadnih liberalnih demokracija – onih u kojima je protok informacija uglavnom slobodan, a gotovo svatko može objaviti što god želi, pozivajući se na slobodu govora.

Možda je i najveći problem u tome što je takvo širenje senzacionalističkih, populističkih i negativnih informacija dovelo do urušavanja povjerenja u institucije i autoritete. Primjer za to može biti situacija tijekom pandemije Covida-19, kada je velik broj građana više vjerovao informacijama dobivenima od *influencera* nego onima koje su dolazile od nadležnih državnih tijela i stručnjaka. Takvo što u prošlosti bilo je nezamislivo.

S druge strane, sloboda govora predstavlja jedan od temeljnih stupova liberalne demokracije, pa se čini da rješenje ovoga problema trenutačno nije na vidiku.

Mislite li da netko tko svoje mišljenje (ma kako krivo bilo) ponavlja i ponavlja stječe svoje sljedbenike i da ono postaje široko prihvaćena istina?

Naravno, liberalna demokracija ima svoje slabosti. Često je u nesuglasju s tradicionalnim vrijednostima koje njeguju konzervativniji građani, a nerijetko postoje i očiti primjeri dvostrukih kriterija – primjerice, u odnosu prema ratu u Ukrajini naspram odnosa prema stradanju civila u Gazi.

Također, velik je jaz u društvenoj raspodjeli bogatstva među različitim društvenim skupinama. Mnogi ljudi imaju osjećaj da njihov glas na izborima nema stvarnu težinu, jer smatraju da se ključne odluke donose na višim, međunarodnim razinama – primjerice na razini Europske unije. U takvom kontekstu, građani su skloni tražiti i prihvaćati informacije koje kritiziraju sadašnje društveno uređenje zapadnih demokracija.

Tvorac digitalnog sadržaja koji prepoznaje to nezadovoljstvo s lakoćom može prikupiti velik broj sljedbenika, prenaplašavajući cijelu situaciju. Za njegove sljedbenike takav sadržaj s vremenom postaje jedina istina – stav koji je izuzetno teško, a ponekad i nemoguće promijeniti.

Naravno, internetski *influenceri* koji stvaraju takav sadržaj vjerojatno to čine iz financijskih razloga, ali to ne umanjuje učinak koji imaju na svoju publiku.

Kao što sam već spomenuo, rješenje se trenutačno ne nazire, jer se sloboda govora ne može ograničiti bez narušavanja jednog od temeljnih principa liberalne demokracije – prava pojedinca da slobodno izrazi svoje mišljenje, ma kakvo ono bilo.

Štoviše, svaka zabrana ili ograničenje često se doživljava kao potvrda populističkih teza o postojanju kompaktne elite koja, radi zaštite vlastitih interesa, stoji nasuprot narodu – čime se taj populistički narativ dodatno osnažuje.

Što mislite o današnjem novinarstvu, pogotovo o portalima gdje se naslovi mijenjaju svakih pet minuta, s puno grešaka u tekstovima, a na brzinu novinare tjeraju urednici?

Mislim da je to danas jedini poslovni model koji medijskim kućama omogućuje opstanak na tržištu. Je li to dobra situacija? Sigurno nije – ali mediji su prepušteni tržišnim zakonitostima i prisiljeni su igrati prema pravilima tržišta.

U takvim okolnostima najviše pati samo novinarstvo, a potom i sami novinari, dok posljedično gubi i publika koja konzumira takve vijesti. Publika, naime, često želi brze informacije, sklona je senzacionalizmu, negativnim vijestima i stalnoj dinamici izvještavanja. Medijske kuće se moraju prilagoditi tim očekivanjima, a pritom stradava novinarska struka.

S jedne strane, radni uvjeti novinara postaju sve lošiji, a s druge strane, novinari gube kredibilitet.

Borba da „prvi objavi istinu“ medije je dovela do nezapamćene strke te se od šume ne vidi drvo. Kako bi riješili takav problem te postoji li uopće rješenje?

Ulogu tvoraca kvalitetnog sadržaja trebali bi preuzeti javni medijski servisi. No realnost nam pokazuje da publika nije sklona praćenju takvih sadržaja i da javni servisi više nemaju razinu gledanosti, slušanosti i čitanosti kakvu su nekada imali.

Kao što je već spomenuto, privatni mediji podvrgnuti su zakonima tržišta i zapravo nemaju mogućnost značajnije promjene poslovnog i uredničkog modela jer se bore za opstanak na tržištu.

Jedno od mogućih – teško je reći rješenja, prije ublažavanja problema – jest rad na medijskoj pismenosti građana. Od najranije dobi trebalo bi sustavno raditi na medijskom opismenjavanju kako bi građani mogli bolje razumijevati medijski prostor, snalaziti se u šumi informacija i pravilno procjenjivati vrijednost i vjerodostojnost informacija koje primaju.

Ipak, i medijsku pismenost vidim tek kao mjeru ublažavanja problema, a ne kao konačno rješenje. Jedino pravo rješenje bilo bi u strogoj regulaciji sadržaja koji se objavljuje – ali time ulazimo u područje narušavanja temeljnih vrijednosti liberalno-demokratskih društava zapadnog svijeta.

Kako se novinari brzo „istroše“ teškim tempom rada, a mnogi i odustaju jer ne žele raditi na način na koji se trenutno radi, „šefovi“ uzimaju doslovce „ljude s ceste“, bez dovoljno obrazovanja, ali samo da mogu „crnčiti“ po 12 sati i kad god ih se pozove. Kakva nas onda budućnost u medijima očekuje?

Upravo tako. Kao što sam prethodno, možda pomalo nategnuto, rekao – danas svatko može biti novinar. Stariji novinari izražavaju nezadovoljstvo trenutnim stanjem, dok mladi novinari, često bez osnovnog znanja o novinarskoj struci, dobivaju u ruke veliku odgovornost prema društvu.

Da stvar bude još gora, medijske kuće sve više implementiraju alate umjetne inteligencije koji bi trebali sami pisati vijesti. Gledajući trenutno stanje, teško je biti optimističan – ne očekuje nas bajna budućnost.

Ono što nas vjerojatno čeka jest nastavak postojećeg trenda: golema produkcija raznovrsnih informacija i njihovo plasiranje u javnu sferu, uz tek ponekog entuzijastičnog novinara koji marljivo i profesionalno djeluje u području istraživačkog novinarstva te time doprinosi društvenoj dobrobiti.

U hrvatskim medijima objavljivanje neistina djeluje po zakonu spojenih posuda, što zapravo znači da objavljenu laž u jednom mediju ostali mediji prenose vrlo brzo, bez kritičke prosudbe i provjere istinitosti, ili na njoj grade zaključke i komentare. Slažete li se s time ili ipak imate bolje mišljenje o medijima u nas?

Mislim da velike medijske kuće ipak i dalje vode računa o provjeri informacija koje dobivaju. Pri tome treba uzeti u obzir činjenicu da smo danas okruženi raznim dezinformacijama koje plasiraju gotovo svi – od interesnih skupina i pojedinaca željnih pažnje ili zabave, pa sve do državnih aktera koji provode organizirane dezinformacijske kampanje.

Broj dezinformacija je ogroman, ali one se i dalje uglavnom zadržavaju unutar konteksta društvenih mreža. U konačnici, put svake dezinformacije često izgleda tako da se najprije plasira na manjim portalima ili profilima na društvenim mrežama, a zatim pokušava probiti do mainstream medija.

S obzirom na omjer između količine dezinformacija koje kruže društvenim mrežama i broja onih koje uspiju dospjeti do mainstream medija, može se zaključiti da novinari i urednici ipak vode računa o tome što objavljuju te provjeravaju informacije koje im dolaze.

No, zbog brzine, pritiska da se bude prvi i manjka iskustva kod nekih novinara u redakcijama, ponekad se ipak dogodi da i namjerno plasirana dezinformacija pronađe put do mainstream medija.

Također, kada govorimo o dezinformacijama, važno je istaknuti da su Agencija za elektroničke medije i Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, u sklopu javnog poziva, dodijelili bespovratna sredstva za uspostavu sustava provjere točnosti informacija u okviru mjere „Uspostava provjere medijskih činjenica i sustava javne objave podataka“. Tim je sredstvima u Hrvatskoj pokrenut 21 novi provjeravatelj točnosti medijskih informacija.

Svaka od tih organizacija ima vlastito tematsko područje djelovanja te stručnjake usko vezane uz područje iz kojeg provjerava informacije. Na taj način, ako neka dezinformacija doprije do mainstream medija i šire publike, neki od uspostavljenih provjeravatelja vjerojatno će je demantirati – tj. prikazati njezinu netočnost – i objaviti je na portalu koji vodi Agencija za elektroničke medije: TOČNO tako (www.tocnotako.hr).

Spomenuli smo negativne primjere ljudi koji putem tipkovnice šire neistine, te još mnoge, puno opasnije stvari. No, tu su i pozitivci sa svojim *blogovima*, *podcastima*... Što mislite o takvom širenju vijesti ili vođenju intervjua – putem jedne kamere i pričanja u nedogled (katkad zanimljivo, katkad kao dosadni razgovor u birtiji)?

Naravno, postoje i vrlo dobri, kvalitetni i hvalevrijedni sadržaji koji također privlače veliku pozornost publike. *Podcast* kao medijski format naišao je na iznimno dobar prijem kod publike i zasigurno je jedan od formata koji treba dodatno poticati.

Jedno od mogućih rješenja problema o kojem govorimo možda leži i u usmjeravanju društvenih mreža da svojim korisnicima u većoj mjeri preporučuju upravo takve kvalitetne sadržaje. Istodobno, algoritmi bi trebali sadržaje koji su negativni, senzacionalistički i populistički pozicionirati niže, kako bi korisnicima društvenih mreža takav sadržaj bio teže dostupan – odnosno, da im ne bude ponuđen kao prvi izbor.

Također, društvo bi trebalo poticati građane da stvaraju kvalitetan i informativan sadržaj. Budući da mlađe generacije uglavnom ne gledaju televiziju, ne slušaju radio i ne čitaju tiskane medije, upravo bi ovakvi digitalni formati mogli barem djelomično preuzeti ulogu koju su nekoć imali javni medijski servisi.

Instagram je stvorio novo zanimanje – *influencer*; koje rapidno raste. Mladi vide da im fakultet nije potreban, samo mobitel s dobrom kamerom, slikaju se dvadesetak puta dnevno i, ako im uspije, dobiju sponzore i redovite prihode. Što mislite o tome?

Ne bih rekao da je riječ samo o Instagramu, nego i o drugim društvenim mrežama. Osobno ne vidim ništa loše u tome da građani, pa i u Hrvatskoj, koriste nove medije i tehnologije kako bi pokušali zaraditi ili stekli popularnost.

Naravno, postoje prigovori, pa čak i znanstvene studije koje ukazuju na štetnost učestalog korištenja društvenih mreža među mladima. No, treba uzeti u obzir da je to uglavnom sudbina svakog novog medija koji se pojavi.

Kada je izumljen radio, nakon početnog zanosa pojavili su se kritičari koji su tvrdili da će radio pasivizirati građane, strahovali su od propagandnog utjecaja na mase, te upozoravali da radio predstavlja prijetnju „ozbiljnoj kulturi“. Sličan se scenarij ponovio i kada je izumljen televizor. Dok sam ja bio dijete, u školama su nas redovito upozoravali na štetnost gledanja televizije.

Danas se isto događa s društvenim mrežama. S vremenom će i one postati dio svakodnevice, i nitko više neće vidjeti ništa čudno u tome da pojedinci dijele svoj poslovni i privatni život na društvenim mrežama ili provode sate koristeći ih. To je sudbina svakog novog medija, a promjene u životnim navikama mladih donose i prednosti i nedostatke.

Neke od tih nedostataka i negativnih utjecaja društvenih mreža na društvo već smo ranije spomenuli.

Ne moramo govoriti čak ni o *influencerima* – običan korisnik *Facebooka* ili neke druge društvene mreže objavi *status*: slika jelo, kaže gdje je i što će raditi ostatak dana. Ako nije riječ o poznatoj ili nama bliskoj osobi, zašto nas to zanima? Zašto je svačije mišljenje važno, zašto je važno da pojedinac podijeli s ostatkom svijeta kako je upravo odveo mamu na ručak, uz slike pohanaca?

Naravno da u svakome od nas postoji mali voajer kojega zanima što rade naši poznanici, i nije ništa neobično da ljudi žele podijeliti neke svoje aktivnosti sa svojim prijateljima ili poznanicima na društvenim mrežama. Danas je teško donositi sud o tome je li to dobro ili loše.

Mislim da je i u slučaju društvenih mreža potrebna određena edukacija građana – kako ih koristiti i kako ih razumijevati. Ljudi na društvenim mrežama uglavnom objavljuju uljepšane trenutke iz svojega života, što kod drugih može izazvati osjećaj manje vrijednosti ili ljubomore. Mladi su često putem društvenih mreža izloženi *cyberbullyingu*, a ponekad i sami sudjeluju u napadima na druge.

S druge strane, društvene mreže omogućile su ljudima da održe kontakt s drugima – s osobama iz djetinjstva, osnovne i srednje škole, fakulteta, bivših radnih mjesta – s kojima bi u prošlim vremenima vjerojatno izgubili kontakt. Također, putem društvenih mreža ljudi mogu javno predstaviti svoj rad, aktivnosti i promjene u životu.

Može se reći da su profili na društvenim mrežama svojevrsni životni albumi i mreže kontakata koje je osoba stekla tijekom života. Kao takvi, oni predstavljaju virtualni život svakog pojedinca, s uspomenama, izravnim poveznicama s osobama iz prošlosti i mogućnošću da te osobe budu upoznate s promjenama u nečijem životu.

Vjerujem da se za desetak godina nitko više neće baviti pitanjima vezanima uz korištenje društvenih mreža, niti će itko čudno gledati ako netko, primjerice, objavi kako je napravio kajganu.

A je li bilo bolje nekada, kada je postojao samo fiksni telefon, kada su ljudi čekali da ih netko nazove i družili se isključivo licem u lice – teško je reći. Ljudi moraju i žele komunicirati, a društvene mreže omogućuju brzu i jednostavnu komunikaciju s velikim brojem pojedinaca, te kao takve zadovoljavaju jednu od temeljnih ljudskih potreba – potrebu za komunikacijom.

S postupnim usađivanjem umjetne inteligencije u javni diskurs otvaraju se rasprave o budućnosti: zamjeni poslova, promjenama u zaposlenosti, lažnim vijestima... Izazov nove tehnologije toliko je dalekosežan da udara u temelje smisla ljudske djelatnosti pred kojim ni istinski kapitalisti ne mogu zažmiriti. Kako Vi kao sociolog stojite po tom pitanju?

Nove su tehnologije oduvijek donosile velike društvene promjene. Izum tiskarskog stroja omogućio je širenje znanja među velikim brojem ljudi koji do tada nisu imali pristup knjigama, te je stvorio novu klasu obrazovanih građana – koja je kasnije doprinijela rušenju feudalnog poretka. Preciznije, omogućio je stvaranje obrazovanog i informiranog građanstva koje je postalo temelj moderne demokracije, tržišne ekonomije i civilnog društva.

Na početku industrijalizacije radnici su razbijali strojeve iz straha da će ostati bez posla. Izum interneta i općenito razvoj računalne tehnologije u potpunosti su promijenili svijet kakav smo poznavali i doveli do ukidanja niza radnih mjesta. Dovoljan je samo jedan primjer – koliko je blagajnika u banci ili na pošti zamijenio jedan bankomat ili sustav e-bankarstva?

Vjerujem da će slično biti i s razvojem umjetne inteligencije. Neka radna mjesta postat će suvišna, ali će se otvoriti niz novih poslova koji do sada nisu postojali. Tako je bilo kroz cijelu povijest, pa nema razloga da s umjetnom inteligencijom bude drugačije.

Ako je temeljna ljudska djelatnost rad, i ako se poslužimo Marxovom tvrdnjom da je rad bit ljudskog postojanja te da čovjek kroz rad stvara svijet i samoga sebe, tada možemo reći da će se s razvojem umjetne inteligencije događati isto to – samo na drukčiji način. Nekada je čovjekov rad bio lov i skupljanje plodova, zatim razmjena dobara, poljoprivreda, industrijska proizvodnja, pa rad u uredu – a u budućnosti će taj rad dobiti nove oblike, kroz koje će se čovjek ponovno ostvarivati.

Koje su etičke implikacije korištenja *ChatGPT*-a u obrazovanju?

Trenutačno se nalazimo u fazi svojevrzne zbunjenosti. Nije tajna da učenici, studenti, ali i nastavnici koriste umjetnu inteligenciju u obrazovnom procesu. Etičke smjernice o takvom ponašanju još uvijek nisu jasno definirane.

Osobno, i kao nastavnik, smatram da više nema povratka unatrag te da zadaća obrazovnog sustava nije strogi nadzor nad korištenjem umjetne inteligencije, nego traženje načina kako njezin potencijal iskoristiti za što bolju pripremu učenika i studenata za tržište rada.

Vjerujem da će se u budućnosti poznavanje umjetne inteligencije pokazati kao preduvjet za kvalitetno obavljanje velikog broja poslova, a na obrazovnom je sustavu odgovornost da današnje učenike, studente i buduće sudionike tržišta rada pripremi da budu što kompetentniji u svom poslu – koji će vrlo vjerojatno uključivati i korištenje umjetne inteligencije.

Ako povučemo paralelu, slično je bilo i s razvojem računala i interneta – oni koji su ranije prihvatili te tehnologije znatno su se lakše uklopili u tržište rada i razvili bolje kompetencije od onih koji su sustavno odbijali učiti i koristiti te tehnologije.

Obrazovni sustav danas stoji pred izazovom i ključnim pitanjem: kako integrirati umjetnu inteligenciju u obrazovanje, a sve s ciljem da tržištu rada osigura kompetentne stručnjake za vrijeme koje dolazi.

Danas uz pomoć *ChatGPT*-a učenici pišu zadaće, a studenti seminare. Jeste li se susretali s takvim slučajevima?

Naravno da jesam, i osobno u početku nisam znao kako reagirati u takvoj situaciji. No, budući da uglavnom predajem predmete iz područja metodologije društvenih znanosti i statistike, svoje studente aktivno potičem da koriste mogućnosti umjetne inteligencije u svom radu.

Primjerice, ne vidim razlog zašto bi netko morao čitati tridesetak stranica knjige iz statistike ako kroz pola sata razgovora sa *ChatGPT*-om može naučiti više, brže i na način koji mu je jasniji i prilagođeniji.

Susrela sam se s usporedbom da je „*ChatGPT* za sociologiju ono što je *Uber* učinio taksistima“. Stoji li po Vama ta izjava?

U određenoj mjeri to stoji. Primjerice, sociologija ima svoju metodologiju koja se nekada učila godinama i usvajala kroz praktičan istraživački rad. Danas osoba s osnovnim znanjem metodologije može, uz pomoć umjetne inteligencije, izraditi istraživački instrument ili definirati uzorak istraživanja u svega nekoliko minuta. Slično je i sa sociološkom teorijom. Danas se sociolog može relativno brzo upoznati s osnovama neke sociološke teorije kroz svega nekoliko sati razgovora s umjetnom inteligencijom. No, pritom je važno znati postaviti prava pitanja i imati jasnu ideju o tome što se želi saznati. Zato umjetnu inteligenciju ne vidim kao zamjenu za sociologa ili komunikologa, nego kao vrijednu tehnološku pomoć koja značajno ubrzava rad i otvara nove vidike. Dobar i kreativan sociolog uz pomoć umjetne inteligencije može puno brže i kvalitetnije proučavati društvo u kojem živimo nego što je to bilo moguće sociolozima prije 10, 20 ili 30 godina.

Koja je vrijednost diplome, struke, nas, ako stroj može raditi nešto što smo dosad samo mi mogli? Čemu svladavanje složenih formula, matrica ili načela vjerojatnosti, učenje *Pythona* ili *R*, kad je dovoljno rezultate preuzete skale unijeti u sustav umjetne inteligencije i on će nam ih analizirati i objasniti?

Ne bih se u potpunosti složio. Istina je da smo mi godinama učili određene statističke programe, istraživačku metodologiju i druge vještine koje umjetna inteligencija već danas može vrlo brzo i kvalitetno obraditi, a za nekoliko godina će te zadatke vjerojatno izvršavati izvrsno.

Međutim, naglasak bih stavio na korak prije – što pitati umjetnu inteligenciju? Što želimo saznati? Kakvu ideju imamo? Nekada si imao dobru istraživačku ideju koju si želio empirijski ispitati, ali su za to bili potrebni tjedni rada. Danas umjetna inteligencija omogućuje da se takve provjere provedu u svega nekoliko sati. U tome vidim prednost, a ne nedostatak.

Naglasak bih stavio na kreativnost, istraživačku ideju i temeljna znanja koja svaki znanstvenik mora imati kako bi ozbiljno istraživao određeno područje. Umjetna inteligencija je pritom samo tehnološki alat koji pomaže u radu, ali i otvara nove vidike koje možda sami ne bismo prepoznali.

Drugim riječima, smatram da će umjetna inteligencija omogućiti lakše, brže i dublje istraživanje društvenih procesa i fenomena, te da će, zahvaljujući toj brzini i pristupu informacijama, sociolozi u budućnosti mnogo bolje razumijevati društvo nego što je to danas slučaj.

Povjesničar i filozof Yuval Noah Harari kaže da je „umjetna inteligencija društveno oružje za masovno uništenje“. Kako to komentirate?

Ovu bih izjavu stavio u kontekst autora koji su u prošlosti izražavali jednako negativna mišljenja o razvoju drugih tehnologija – poput tiskarskog stroja, radija, industrijskih strojeva, robota, televizije, interneta i tako dalje. Unatoč početnim strahovima i skepticizmu, te su tehnologije u konačnici unaprijedile društvo i promijenile način života.

Na sličan način, umjetna inteligencija će unaprijediti gotovo sva područja gospodarstva i općenito društvenog djelovanja, a ljudi će se – kao i mnogo puta dosad – prilagoditi novim okolnostima, usvajajući nove vještine i redefinirajući svoje uloge u skladu s tehnološkim razvojem.

Zadržimo se još kod Hararija koji također tvrdi da „najveći problem informacijske ere nije nedostatak informacija, nego nemogućnost razlučivanja istine od laži“ te „kad algoritmi bolje razumiju ljude nego što ljudi razumiju sami sebe, politička moć prelazi iz ljudi u računala“. Komentar?

Ovdje se postavlja pitanje: koliko zapravo ljudi razumiju sami sebe? Ako računala mogu pomoći ljudima da se još bolje razumiju, ne vidim razloga zašto ne bismo iskoristili tu mogućnost. Ako je jedini problem u tome što to razumijevanje dolazi od stroja, a ne od čovjeka – to mi se čini kao oblik tehnofobije. Tehnologija služi čovjeku, a čovjek u konačnici uvijek donosi završnu odluku. Ako tehnologija može pomoći da ta odluka bude što kvalitetnija i utemeljenija, ne vidim u čemu je problem. Tehnologija sama po sebi nije ni dobra ni loša – ono što je ključno jest način na koji je koristimo. Ljudi su ti koji odlučuju kako će koristiti nove tehnološke mogućnosti, a ne računalo.

Ako umjetna inteligencija zna bolje što želite nego vi sami – što se događa sa slobodnom voljom?

Čovjek je oduvijek iznad tehnologije – on njome upravlja i donosi odluke o njezinoj primjeni. Umjetna inteligencija danas, primjerice, može nekoj osobi dati savjet, ali konačna odluka uvijek ostaje na čovjeku. Drugim riječima, čovjek ima slobodnu volju odlučiti hoće li vjerovati umjetnoj inteligenciji ili vlastitom prosudbenom kapacitetu. Vrlo je vjerojatno da će umjetna inteligencija u budućnosti u većoj mjeri utjecati na ljudske sudbine – primjerice, na sudbinu radnika u nekom poduzeću, možda čak i u donošenju sudskih presuda ili političkih odluka. No, i dalje vrijedi prvobitna misao: čovjek je taj koji odlučuje hoće li umjetnoj inteligenciji dati takve „ovlasti“. Ponovno se vraćamo na ključnu ideju: tehnologija sama po sebi nije ni pozitivna ni negativna. Sve ovisi o tome kako je koristimo – na dobar i kvalitetan način ili na štetan i destruktivan način. Slično je i s nuklearnom fizikom. S jedne strane, omogućila je razvoj nuklearnih elektrana kao jednog od najsnažnijih oblika proizvodnje energije; s druge strane, omogućila je i nuklearno oružje. Jedno je pozitivan ishod, drugo izrazito negativan. Na čovjeku je odluka kako će koristiti to znanje.

Vodi li nas tehnologija prema utopiji ili prema moralnoj dilemi?

Kao što smo već spomenuli, mnoge tehnologije kroz povijest dovele su do moralnih dilema. Povijest nas uči da tehnološki razvoj u pravilu dovodi do kvalitetnijeg, lakšeg i duljeg života. Sve ono što danas doživljavamo kao normalnu svakodnevicu – a što je u usporedbi s načinom života ljudi u, primjerice, brončanoj dobi neusporedivo udobnije – dugujemo upravo tehnološkim inovacijama. Moralna dilema javlja se u trenutku kada se zapitamo na koji način ćemo koristiti određenu tehnologiju. To su pitanja na koja razna društva i kulture diljem svijeta moraju dati svoje odgovore – i upravo tu leže stvarni izazovi. Hoće li države koristiti tehnologiju za promicanje vlastitih interesa na štetu drugih? Hoće li pojedine društvene skupine promicati određene tehnologije radi ostvarivanja vlastitih ciljeva? Može li se uopće postići kompromis u takvim pitanjima? S takvim smo se pitanjima susretali u prošlosti, a susretat ćemo se s njima i u budućnosti. Osobno vjerujem da se u tom pogledu ništa bitno neće promijeniti. Tehnološki naprednija društva i dalje će koristiti svoju nadmoć kako bi ostvarila vlastite interese, a unutar svakog društva određene će skupine nastojati iskoristiti nove tehnologije kako bi ojačale svoj položaj. Rezultat će, kao i danas, biti svojevrsni kompromis. Neće doći do utopije, ali neće doći ni do kraja svijeta.

Koliko se istine gubi u svijetu buke i viralnog sadržaja?

Danas je sigurno teško prepoznati što je istina, a što laž. Tehnike manipulacije video sadržajem, informacijska preopterećenost i zatrpanost javnog prostora lažnim informacijama stvaraju kod ljudi osjećaj nesigurnosti i svojevrsnu kolektivnu anksioznost. Ali možemo postaviti i protupitanje: je li bolje stanje kakvo imamo danas, ili ono u prošlosti kada ljudi nisu ni imali pristup informacijama? Drugim riječima, kada su imali pristup isključivo onim informacijama koje im je netko namjerno plasirao. Čak i danas, uz svu tehnologiju koju posjedujemo, postoje ratovi o kojima se gotovo uopće ne izvještava. Primjerice, prema procjenama Ujedinjenih naroda, u ratu u Jemenu poginulo je više od 200 000 ljudi, dok neki izvori navode i znatno veće brojke. O tom se sukobu – iz ovog ili onog razloga – gotovo uopće nije izvještavalo, pa se sukladno tomu ni javnost nije

ozbiljnije zabrinula, niti su veće sile pokušale zaustaviti rat. Može se reći da su u prošlosti ljudi uglavnom živjeli ili u neznanju, ili u medijski konstruiranoj stvarnosti. Danas, iako imamo pristup velikoj količini informacija, teško prepoznavamo što je istina, a što laž – a i sama količina informacija često djeluje paralizirajuće. Stoga se postavlja ključno pitanje: Je li bolje živjeti blaženo u neznanju ili u konstruiranoj stvarnosti – ili pak sve znati i izgubiti se u moru informacija?

Kako „vidite“ budućnost sa svime što nam je dostupno?

Trenutno u svijetu prevladava vrlo pesimističan pogled na budućnost. Nepobitno je da se događaju velike geopolitičke promjene koje narušavaju globalnu stabilnost kakvu smo poznavali nakon završetka Hladnog rata. Ljudi prošla vremena često percipiraju prilično romantično i vjeruju da se danas nalazimo na rubu apokalipse. No, osjećaj nadolazeće katastrofe pratio je čovječanstvo kroz cijelu povijest. Primjerice, rani oblici kršćanstva – kao i slične religije – dijelom su proizašli iz osjećaja da je svijet na rubu propasti, ili bolje rečeno, na pragu velike duhovne i društvene preobrazbe. Taj osjećaj krize i iščekivanja kraja starog poretka uvijek je bio plodno tlo za religijska učenja koja nude nadu, spas i novi početak – ali i potvrđuje da su ljudi i u prošlosti vjerovali kako vrijeme u kojem žive ide u pogrešnom smjeru.

Ako realno sagledamo sliku današnjeg svijeta, možemo reći da je on manje nasilan nego prije 50 ili 100 godina, barem u smislu obujma oružanih sukoba i ljudskih žrtava. Istina je da u svijetu postoji niz lokalnih ratova, ali broj žrtava znatno je manji nego u velikim svjetskim ratovima 20. stoljeća. Nadalje, prema podacima Ujedinjenih naroda, očekivani životni vijek u 1950. godini bio je oko 46,5 godina, dok je do 2022. porastao na 71,7 godina. To su samo dva primjera, ali pokazuju da svijet objektivno ide prema naprijed. Naravno, uz tako brz razvoj tehnologije i širenje informacijsko-komunikacijskih alata, neminovno se pojavljuju novi društveni problemi – problemi s kojima se još nismo susretali. Sukladno tomu, otvaraju se i nova moralna pitanja o tome kako ispravno postupiti u tim situacijama.

Članak je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinarske izvrsnosti

[Umjetna inteligencija zna više o nama nego mi sami – trebamo li se bojati?](#)

[Znate li za mračnu stranu umjetne inteligencije? Od usporavanja razvoja mozga i psihičkih rizika do globalnih tužbi i borbe za autorska prava](#)

[Hrvatski stručnjak koji se bavi razvojem AI tehnologija: "Ljudi danas ne čitaju vijesti, oni ih samo skimaju"](#)

[Direktor i suosnivač dvije startup tvrtke: "62% mladih u Hrvatskoj nikad nije učilo o medijskoj pismenosti – to je točno ono što ne želimo"](#)

[Od beta kazeta do umjetne inteligencije: Kako se novinarstvo promijenilo u posljednjih 20-ak godina](#)

[Mnogi smatraju ovog čovjeka najboljim podcasterom u regiji. Otkrio nam je zanimljive detalje iz svog života: "Upadao sam u probleme i pokušavao ih rješavati riječima, češće bezuspješno nego uspješno"](#)

["Dezinformacije su stare koliko i čovječanstvo, ali danas cvjetaju na društvenim mrežama"](#)

[Božo Skoko: "Lažne vijesti, senzacionalizam i pad profesionalnih standarda srozali su povjerenje u medije"](#)

Moja reakcija na članak je...

Ljubav

0

Haha

0

Nice

1

What?

0

Laž

0

Sad

0

Mad

0

NAPIŠI, DOJAVI, SLIKAJ,
UKAŽI... BUDI DIO NAS.

